

PERSPEKTIVY

PŘÍLOHA KATOLICKÉHO TÝDENÍKU

ZÁŘÍ 1999

Škola vstupuje do života každého z nás, proto ji každý spojujeme s řadou představ, vzpomínek a pocitů. Ty jsou velmi rozdílné podle toho, zda je naše zkušenost pozitivní nebo negativní a zda ji prožíváme v roli žáků, rodičů či učitelů. Škola formuje určitým způsobem naši osobnost, a protože jsme členy společnosti, kterou spoluvytváříme, ovlivňuje i ji a zároveň je jejím obrazem.

POPELKOU V MĚNÍCÍ SE SPOLEČNOSTI

Jiná byla škola ve středověku či v 18. století, jiná je dnes. Víme, že slouží nejen rozvoji společnosti, ale i jejímu manipulování. Mnozí dikta toři se ji proto snaží ovládnout. Sami jsme zakusili její zneužívání komunistickým režimem, s jehož neblahými následky se potýkáme dodnes a konce nevidět. Právě škola by v tom mohla být hlavním pomocníkem. Zdá se však, že její úlohu podceňujeme a přehlížíme.

Několik let byl zdurazňován rozhodující význam ekonomiky. Nevýdělání ruka trhu měla vyřešit vše. I výchovu a výuku mělo zkvalitnit uplatnění nabídky a poptávky. Přitom je nahlédnutí, že ekonomická prosperita závisí také naopak na odborných a charakterových kvalitách pracovníků, čili na výsledcích vzdělání a výchovy. Technická a informační vybavenost nestačí. Devalvace škol, vzdělání i učitelské profese, příznačná pro éru reálného socialismu, ještě není překonána. V tomto tkví kořeny nedostačující péče o tuto oblast. Přispívají k tomu i změny struktury a chodu společnosti, v nichž se obřížně orientujeme a na ně nejsme připraveni, a také oslňující iluze pokroku i lákadly konzumního stylu života.

Přitom by nás měla společenská realita burcovat, zejména hrozivý vzrůst projevů mravního propadu: podvody a lži, krádeže i vraždy, rozpad rodin, promiskuita, drogová závislost a stoupající kriminalita mládeže stále nižšího věku.

Tyto jevy existují i v zemích, které neprošly komunismem. Svědčí to o závažné skutečnosti: moderní technická civilizace postrádá mnohé podmínky pro zdravý vývoj osobnosti a zdárné fungování společnosti. Výjimkou nejsou ani USA a Velká Británie. Je tam vysoké procento mladých provinilec, přibývá i kázeňských táborů pro mládež. V Anglii připadá v posledním roce na mladistvé 7 milionů porušení zákona, a nejsou to jen přechýny, ale i zločiny. USA mají světový primát v počtu uvězněných. Velká města obou zemí vydávají zákazy pohybu mladých na ulicích po určité hodině a zavádějí postihy rodičů dětí, které to nerespektují. Otfesnou ilustrací selhání výchovy jsou vraždící děti (i u nás). Na šokující události v denverské škole reagoval prezident Clinton konstatováním, že americká společnost se musí od základu změnit...

AKTIVA A PASIVA NAŠEHO ŠKOLSTVÍ

V průběhu deseti let svobody doznelo naše školství některé žádoucí

PROBLÉMY dnešní společnosti

Snímek Jaroslav Hodík

změny, ale spokojeni být nemůžeme. Významným pozitivem je vznik alternativních škol (církvních i soukromých). Mají jiného zřizovatele než stát i odlišné výukové a výchovné programy, např. zaměření k určitému druhu aktivit a nadání, anebo uplatňují specifické přístupy (např. školy waldorfské). Rodiče v souladu se svými právy a odpovědností za výchovu dětí, mají možnost zvolit pro ně školu, která odpovídá jejich představám a názorové orientaci.

Školy mohou získat právní subjektivitu, tedy i značnou autonomii. Mají-li být jejich certifikáty oficiálně uznány, musí být zařazeny do státního uznané sítě škol. Tím získávají nárok na dotaci ze státního rozpočtu. Tento tzv. normativ závisí na počtu žáků. Státní dotace však nepostačují, proto musí školy omezovat svou vybavenost a hledat výpomocné zdroje. To je odvádí od pedagogických úkolů.

Částka, kterou náš státní rozpočet věnuje vzdělání a vědě, je mnohem nižší než v západních zemích. Současná hospodářská recese ji ještě více snižila (zatímco pracovní úvazek učitele byl zvýšen). Učitelské platy patří u nás k nejnižším, což způsobuje odliv kvalitních pracovníků sil a snižuje i zájem o profesi. Zejména na venkově je učitelův nedostatek (situaci zachraňují duchodci nebo nekvalifikovaní pracovníci). Vyhlašené zvýšení učitelských platů příliš nepomohlo, protože nebyly zvýšeny státní dotace. Učitelský stav je v neudržitelném postavení i pokud jde o společenskou prestiž. K jejímu poklesu vedlo direktivní řízení a ideologické zneužívání školy za komu-

nismu. Společenskou roli učitele též zatlačuje (zdánlivě) do pozadí informační boom moderní technické společnosti. – Vinu mají i učitelé sami, pokud se nesnaží změnit někdejší vnucené stereotypy práce přiměřeně novým možnostem a tvůrčím požadavkům.

HLEDÁNÍ CEST

Vzdor vši nepřítizní komunistická tradice u nás nevyhynula zcela. Proto mohla vzniknout řada učitelských iniciativ, které vytvářely usilují o zkvalitnění českého školství. Existuje např. asociace předškolní výchovy, základního školství, obchodních akademií, klubů i asociace ředitelů různých typů škol aj. Patří sem i Unie křesťanských pedagogů (od roku 1990), která rozvíjí odborné a duchovní předpoklady učitele tak, aby byl schopen předávat i křesťanské hodnoty. – Tyto iniciativy zdola přinesly cenné metodické i koncepční podněty, mnohé z nich byly včleněny ministerstvem do oficiálních programů, případně si je mohou školy i učitelé zvolit jako alternativní varianty.

Různé alternativy však nastolují otázku srovnatelnosti výsledků. Nejuznávanějším měřítkem je tradiční klasifikace. Ta vyvolává na jedné straně námitky, neboť stresuje, na druhé straně i rodiče (ba i žáci) vyžadují. Mnohé školy úspěšně praktikuji jiné způsoby hodnocení. Známkování přes svou jednoduchost zdaleka nevyjadřuje stejnou hodnotu. Trojka na jedné škole může odpovídat dvojce (ba i jedničce) jinde. V zájmu srovnatelnosti úrovně absolventů byly vypracovány tzv. stan-

dardy pro jednotlivé ročníky základních škol. Nyní se jedná o tzv. státní maturitu, která by sjednotila hlediska (podobně je tomu ve Velké Británii).

Tyto i další problémy má zásadně řešit nový školský zákon. Diskuse k jeho návrhu přinesla řadu námitek i kritických připomínek. Jejich další osud zatím není jasný. Tento zákon by měl budit pozornost rodičů i veřejnosti, protože jeho důsledky se dotknou nás všech.

Celá záležitost nabývá nového rozměru s naším chystaným vstupem do Evropské unie. Nejen legislativa, ale i úroveň dosaženého vzdělání má být kompatibilní. Mezinárodní srovnání ukázala, že naši absolventi mají sice dobrou znalost fakt, ale jsou téměř na konci žebříčku se svou schopností přesvědčivě logicky argumentovat, uplatnit se v diskusi a využívat přitom tvořivého myšlení. Zastáváme i v aktivní znalosti druhého jazyka, což může být překážkou spolupráce s jinými zeměmi (tedy i hospodářské prosperity). Neuspokojivá je bohužel i úroveň ovládnutí mateřštiny (gramati-

tiky a syntaxe), což by mohlo vést v rámci nadcházející integrace a globalizace k oslabení naší kultury a jazyka.

DVA NEJZÁVAŽNĚJŠÍ NEDOSTATKY

K nejzávažnějším nedostatkům naší výchovně vzdělávací soustavy patří absence etické výchovy i soustavné postgraduální péče o profesní a osobnostní růst učitelů. Naše společnost trpěla morální devastací už v dobách komunistické totality. Víc než jiná potřebuje obnovu mravních hodnot a norem. Přesto nebyla do našich škol zavedena mravní výchova, která tvoří v zemích EU (i na Slovensku) samostatný předmět, alternativní k náboženské výchově. U nás je náboženská výchova nepovinně volitelná. Vzhledem k přežívajícím negativním postojům to v praxi znamená, že se realizuje jen výjimečně (je-li dost zájemců a další příznivé okolnosti).

Pokud jde o postgraduální vzdělávání pedagogů, nebyla zatím vytvořena náhrada za neuvážené zrušení dřívějšího systému. Přitom učitelské povolání plní jednu z klíčových společenských funkcí a vyžaduje celoživotní vzdělávání. Díky rozvoji vědeckého poznání i pronikavým společenským změnám náročnost učitelovy práce stále vzrůstá a činí z ní rizikovou profesi. Té je třeba věnovat i mentálně hygienickou péči.

Potřebu překonat uvedené dva závažné nedostatky potvrzují i ankety, provedené letos s žáky i učiteli. Například žáci 9. tříd základních škol, kteří končí povinnou školní docházku, často uvádějí mezi očekáváními, které jim škola nesplnila, umění rozlišovat dobré od špatného, najít smysl života, schopnost komunikovat. Také učitelé poukazují na nutnost předávat žákům soustavněji mravní hodnoty, lépe oceňovat pedagogickou práci, zlepšit přípravu a vedení učitelů. Požadují též více zájmu a spolupráce rodičů.

Dojdou tyto hlasy sluchu a chápající pozornosti našich politiků, vládní exekutivy, naší veřejnosti? – Bud jak bud, my křesťané bychom měli podle svých možností napomáhat zlepšení výchovy a vzdělávání v naší zemi. Tato oblast je přece předpolím evangelizace.

Věra Bokorová

Autorka (PhDr.) působila jako klinická psycholožka, poté jako pracovníce ve výzkumu (ČSAV). Po r. 1989 absolvovala dálkové studium na Katolické teologické fakultě. Nyní působí na Základní církevní škole v Praze a v Unii křesťanských pedagogů. Meziútkový redaktorka.

Když jsem jednou zval studenty ke společné zpovědi, dal mi kdosi otázku: „Musíme?“ Rekl jsem na to: „Nemusíte, neboť kostel nejsou jatky, já nejsem řezník a vy nejste telátka.“ Na tu dobrovolnost jsem stále kladl duraz, neboť náboženství je svobodný vztah člověka k Bohu a byli jsme stvořeni k obrazu Božímu jako bytosti rozumné a svobodné. Bůh nenutí člověka, aby mu sloužil. Chce, aby člověk plnil jeho vůli z vlastního rozhodnutí zváben jeho dobrotou a okouzlen jeho láskou.

(Z knihy Dominika Pecky – Starý profesor vzpomíná; vydal Zvon 1996)

STRANA, STÁT A CÍRKEV

(1969-1989)

Provést všestrannou analýzu a vytvořit obraz osudu církve v komunistickém Československu je stále ještě nesplněný úkol. k jehož uskutečnění je třeba otevřít a prozkoumat řadu dalších jednotlivých faktů, struktur a vztahových souvislostí. I popsání a pochopení fungování mocenského aparátu, ovládaného komunistickou stranou a určeného k tzv. církevní politice státu, je součástí tohoto úkolu. Připomenutí věci nedávných může současně být – *last but not least* – i hlasem k současné diskusi o řešení otázky církevního majetku, byť již vypovídá o dvacetileté, kdy okupace církevního majetku již byla dokonáným skutkem.

Zákony a státně-církevní aparát

Nesvéprávné postavení katolické církve (stejně jako ostatních církví a náboženských společností) je neodmyslitelně spojeno se zákonem č. 218/1949 Sb. z října roku 1949 a následnými vládními výnosy (219/1949 Sb. až 223/1949 Sb.) o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností, popřípadě výnosy Státního úřadu pro věci církevní (SÚC). Je důležité mít na zřeteli, že právě systém doplňujících výnosů, metodických pokynů, doporučení a vysvětlivek byl klíčem k hlubokým zásahům do života církve, daleko překračujících rámec formulací zákona č. 218. (Poznámka na okraj: Církvi pak nezbývalo, než se odvolávat právě na tento zákon, jakkoliv nevyhovující, což vytváří zajímavou paralelu s podobnou, často kritizovanou praxí občanského hnutí odporu kolem Charty 77. Pro ilustraci postačí citace z dopisu biskupů a ordinářů českých zemí z 22. května 1970, ve kterém protestovali proti uplatňování změnám v už beztal nepříjemném systému tzv. státních souhlasů k výkonu duchovenské činnosti: „Považujeme proto vydání dodatku ze 17. 4. 1970 za porušení... zákona, l./ tím, že dodatek pověřuje udělováním důležitých souhlasů nižší národní výbory než v zákoně uvedené, porušíme zákonný předpis.“ Netřeba dodávat, že tento, stejně jako jiné protesty, k nápravě nevedl).

Oficiální struktura státně-církevního aparátu měla v dvacetiletí tzv. normalizace v zásadě ustálenou podobu. Původní Sekretariát pro věci církevní při ministerstvu kultury a informací, který nahradil před koncem padesátých let zmíněný SÚC, byl na podkladě zákona o federalizaci od počátku roku 1969 rozdělen na dva stejnojmenné sekretariáty, podřízené národním ministerstvem kultury. V praxi se tak částečně rozpadla dosavadní jednotnost postupu církevní politiky, což se odrazilo v mírně odlišném provedení normalizace v českém a slovenském církevním prostředí. Vzhledem k obtížím, jež se s tím spojovaly, rozhodlo vedení komunistické strany již v květnu 1970, že o koordinaci zahraničních záležitostí církví se postará nově vytvořený „malý aparát“ při federální vládě. Toto rozhodnutí pak šloji naplnilo vládní usnesení z ledna 1971, kdy byl zřízen Sekretariát pro věci církevní Úřadu předsednictva vlády ČSSR se čtyřmi zaměstnanci, jenž se stal zastřešující institucí národních sekretariátů a spojnicí mezi nimi a vedením KSC, respektive oddělením propagandy a agitace ÚV KSC (to mělo klíčový podíl na vytváření ideologických postulatů církevní politiky). Na opačném konci pak stáli krajští a okresní církevní tajemníci, skutečná výkonná síla, zasahující do každodenních záležitostí církve, poslední články řetězu, který ji spoutával.

Stranícké vymezení církevní politiky

Propojení státu a strany, symptomatické pro komunistické režimy, platí i zde. Zásadní směr církevní politiky státu a státních orgánů určila stranická usnesení, která v podstatě tajně přijalo předsednictvo ÚV

V normalizačních dobách mohli biskupové ze sousedních zemí navštěvovat naši vlast nanejvýš, když zemřel nějaký významný církevní hodnostář. Na snímku kardinál Bengsch, König a Wojtyła na pohřbu kardinála Trochy.

KSC (bez ohledu na propagandistické zdůrazňování, že „usnesení sjednalo KSC splníme“). Pro období normalizace jich existují desítky, pro ideové vymezení praxe církevní politiky však mají největší význam tři schválené materiály – z května 1970, ledna 1973 a června 1985.

V květnu 1970 schválený text s názvem „Informační zpráva o církevní politické situaci v ČSSR“ byl účtováním s Pražským jarem v oblasti církevní politiky. Účtováním nemilosrdným, neboť podle staronových ideologií normalizace se zanedbalo provádění „světonázorové výchovy – vědeckoateistické propagandy“ a „boj za překonání vlivu náboženství a výchovu lidí v duchu vědeckého světového názoru se prakticky v posledních letech neuskutečňoval“. To mělo být co nejrychleji napraveno a příloha materiálu vymezovala konkrétní kroky, které k tomu měly státní orgány, zvláště církevní sekretariáty, učinit. Zecla v duchu Biřakovy stenografem zaznamenané poznámky v diskusí o různých zákonných překážkách radikálního postupu: „co vadí, ministr kultury zrušit.“

Za druhý významný materiál, projednaný a schválený v lednu 1973 předsednictvem ÚV KSC, považujeme „Návrh dlouhodobého postupu při řešení vztahů KSC a socialistického státu vůči církvím, věřícím a náboženské ideologii“. Na rozdíl od předchozího není tak zaměřen do minulých let, přichází totiž v okamžiku, kdy proces tzv. znormalizování církvi, včetně církve katolické, je v podstatě ukončen. Jak se zde uvádí: „dosavadní zákony a zákonné normy... se jako celek v praxi osvědčily.“ Protože však „náboženská ideologie má ze všech ideologických forem nejbouževnatější povahu“, je třeba věnovat „zvláštní pozornost světonázorové výchově obyvatelstva v duchu socialistického vlastnictví, proletářského internacionalismu, správného poměru k práci a společenskému vlastnictví, vědeckému názoru na svět“. Z toho vyplývá povinnost učinit vše

pro zlehčení „dosavadních pozic křesťanských církví“, z nichž „hlavní pozornost je třeba věnovat katolické církvi“. Přes třicet listů zprávy vymezuje základní metody „boje proti vlivům náboženské ideologie“ a stalo se podkladem pro praktické provádění církevní politiky v celém období normalizace. O plnění uložených úkolů projednalo předsednictvo ÚV KSC řadu důležitých zpráv, do celkové koncepce však nebylo zasazeno až do roku 1985.

„Zpráva o plnění dlouhodobého postupu v oblasti církevní politiky, současná situace a další úkoly v této oblasti“ schválená předsednictvem ÚV KSC 5. června 1985 dokresluje, jak pramálo se nastupující „perestrojka“ dotkla stranického vedení. Vyhodnocuje dosavadní postup státní církevní politiky na základě usnesení

z roku 1973 a v podstatě nepochybňuje tehdy dané zásady. Jestliže se hledá něco nového, je to snaha o rozšíření dozoru nad církvemi: bude nutné „urychleně připravit... návrh na posílení centrálního státního řízení církevní politiky, který by přihlížel ke specifické této oblasti a nezbytnosti přímého uplatňování vedoucí role strany“. Úkolem všech úkolů se jeví poněkud schizofrenní snaha „získávat věřící pro podporu vnitřní i zahraniční politiky strany a státu, upevňovat jejich důvěru v socialistický stát jako jeho plnoprávných a rovnoprávných občanů“. Tváří v tvář radosti nad úspěchy sekularizačního procesu, jemuž „strana věnuje nemalou pozornost“ to zní zvláště. Stejně jako tvrzení, že věřící kladou „na první místo svůj vztah k socialistické společnosti a až na druhé místo vztah ke své církvi“ (údajně až na několik jednotlivců, jako kardinál Tomášek).

V zásadě lze shrnout, že do listopadu 1989 nebylo vedení komunistické strany schopné překročit svůj stín a až do svého pádu nenalezlo odvahu definovat úlohu církvi ve společnosti jinak, než jako nepřítel určeného k likvidaci.

Církevní sekretariát

Dle litery zákona byl Sekretariát pro věci církevní při ministerstvu kultury „ústředním orgánem státní správy ve věcech církvi a náboženských společností“, neznameno to však, že zůstal jediným, kdo se církvemi zabýval – netřeba připomínat klíčovou úlohu ministerstva vnitra a příslušných odborů StB, stejně jako federálního církevního sekretariátu, který se hlavně angažoval v mezinárodních otázkách. Věnuje se však nyní jen úloze českého sekretariátu. Nepřekvapí, že zaměřením jeho práce (počet zaměstnanců kolísá mezi 15 až 20 pracovníky) věrně kopírovalo usnesení předsednictva ÚV KSC. Do roku 1972 učinil – pod vedením Karla Hruzy (odešel v roce 1971 na místo ředitele nové zřízeného církevního sekretariátu při federální vládě), Zdeňka Mixy a Františka Jelínka – všechny potřebné kroky, aby církev upadla do stejné nesvobody, v jaké byla do roku 1968. Církevní sekretariát přispěl k obnovení zákazu činnosti mužských řeholí, prosadil čistky v redakci Katolických novin i časopisu Via (obratem znovu přejmenovaného na Duchovního pastýře), dosáhl

zrušení veškeré vzdělávací činnosti církvi – těm „kulturní a osvětová činnost nepřislouží“ – a znovuspoutání církve sítí pokynů a nařízení, omezujících téměř vše, co nebylo prostou bohoslužbou – tj. výuku náboženství, duchovní cvičení aj.

Od roku 1973 pak sekretariát přísně dohlížel, aby tato pouta nebyla povolena, protesty ordinářů (např. k otázce státních souhlasů k výkonu duchovenské činnosti) smáhem zamítal, stejně jako protesty proti nestálým překážkám k volnému navštěvování výuky náboženství na základních školách. A to i přesto, že sama moc si byla vědoma, že zašla skutečně daleko, jak dokládá výrok tajemníka ÚV KSC Jana Fojtíka z roku 1979: „S omezováním výuky náboženství na školách jsme to zřejmě trochu přehnali.“

Obousměrný systém – stranické rozhodnutí * církevní sekretariáty * krajští církevní tajemníci * okresní církevní tajemníci – fungoval beze změn až do listopadu roku 1989. Tzv. legální církve byla tímto systémem spoutána takřka dokonale. Samotné úkoly církevního sekretariátu – vedle běžného pečlivého dohledu na každodenní život církve – kolísaly mezi snahami vyvolávacími pouštění a jinými, při nichž až zamrazí. Do první kategorie patří třeba pravidelná předvolební hlášení okresních církevních tajemníků o situaci – „pro přijetí těchto důležitých zpráv je vyhrazen čas od osmi do devíti hodin dopoledne“. Zato takový pečlivě rozpracovaný plán rozdělení kněží do kategorií 1 až 3 a skupin A až C, kde se vzájemnou kombinací hledali vhodní kandidáti pro vstup do Pa-cem in terris i metody, jak jimi k tomu „pomoci“, zatímco ve skupině C (nepřátelé) zase sekretariát vyhledával „vůdčí osobnosti“, má do směšnosti daleko. Stejně jako jeden z výstupů úkolů č. 12 z roku 1976 – tabulka „Předpokládaný ukazatel dožití řeholnic v ČSR“. Řeholní sestry zřejmě asi netuší, že do roku 2000 jich mělo být jen 1025, žádná z nich mladší čtyřicet let. „Dožít“ pak měly do roku 2030.

Na rozdíl od politického vedení se koncem osmdesátých let dá v církevním sekretariátu vytušit jistý pohyb a snaha o vylepšení vztahů mezi státem a církví. Zda byl ovšem sekretariát připraven stětnout se o novou koncepci i se stranickými orgány se (naštěstí) už nikdy nedozvíme.

Jaroslav Čížka

Jinde se pro změnu vesele scházelo.

Snímky archiv KT

Chybělo pouhých několik měsíců, aby se mohl psát letopočet 1900, když se 11. září 1899 na moravském Slovácku v obci Huštěnovice (nedaleko Velehradu) narodil dominikánský kněz Th. Mag. PhDr. Metoděj Habán. Několik měsíců nás dělí od roku 2000 a my si připomínáme sté výročí jeho narození.

Mladí prožívají jako student v Uherském Hradišti a Českých Budějovicích. Obě gymnázia žila atmosférou národního probuzení, ale jak vzpomínal otec Metoděj, nepanoval v nich anti-monarchistický duch. V prostředí budějovického Jirsíkova gymnázia užívalo kněžské povolání mladého studenta, který ještě před dokončením studia odchází do noviciátu k olomouckým dominikánům. Poprvé se s nimi setkal při růžencové slavnosti v poutním kostele v Uherském Brodě, kam putovali i věřící z Huštěnovic.

Vstupuje do noviciátu v době první světové války a po několika letech je jediným mladým adeptem v klášteře, kde zůstali větší starší řeholníci. Válka skončila a s pádem monarchie se otevírá katolická církev jakoby v základech. Pražský arcibiskup rezignuje a odchází do vyhnanství, neboť se nemůže smířit se zřízením republiky. Z fronty se vrací legionáři, vlna národního nadšení a odporu proti císařství zasahuje věřící i klérus. Hrůzy války vyvolaly v řadách frontových vojáků pochybnost o dobrořetném Bohu. Někteří se hlásí k bojovnému ateismu, u jiných vítězí indiferentismus. Nezanedbatelný počet kněží opouští kněžské povolání a hledá své místo v nové republikánské měšťanské společnosti. Více než 400 kněží zakládá národní Československou církev, k níž se přihlásí téměř milion věřících. Kněžské semináře a noviciáty zejí prázdnotou.

Mladý bohoslovec Petr Habán přijal jméno Metoděj a zůstává, přemýšlí a hledá orientaci. Tehdy mu o málo starší Silvestr Brato klade na stůl knihu francouzského autora L. Bloye *Chudá žena*. Rozvíjí se debata, Silvestr hovoří o Francii, o jejím katolickém probuzení a udivenému posluchači vysvětluje, že podobnou cestu si tam prošla církev již v minulém století. Pád monarchie se nestal koncem církve ani řádu. Jakoby z prachu země, doslova: „z pařezy vyvráceného dubu znovu vyraží výhonek mnišství, neboť mniši jsou nesmrtelní.“ řekl obnovitel dominikánského řádu po francouzské revoluci D. H. Lacordaire, který jako kazatel v pařížské katedrále Notre Dame ukazuje cestu v duchu hesla „svobodná církev ve svobodném státě“.

Rozhovor přiměje mladého studenta, aby hledal v tomto duchu cestu církve i u nás. O vzednutí vlně antiklerikalismu i kvasu v samotné církvi se dovídá pouze z doslechu. Řádový magister Theisling totiž během kanonické vizitace v Čechách poslal první skupinku našich studentů na studia do římské řádové koleje Angelikum, kterou založil jeden z posledních Lacordaireových noviců, magister řádu bl. Hyacinth Cormier. Papež Pius X. ho považoval

Především
mám
rád
člověka...

STO LET OD NAROZENÍ METODĚJE HABÁNE

val Cormier obnovil řád a položil základy dominikánského řádu pro 20. století. Na kněze byl M. Habán vysvěcen v roce 1924 a pokračoval na studiích ve švýcarském Fribourgu.

Na přelomu dvacátých a třicátých let se vrací do vlasti a ujmá se řízení olomouckého studijního domu. Jeho spolupracovníky jsou Silvestr Brato a Emilian Soukup: později se k nim přidá Reginald Dack, praktik schopný rozvíjet to, co Brato a Habán vyvolali k životu. Především o Bratovi platí Werichova slova: „Jsem proto, abych vymýšlel, a nikoliv se zabýval tím, co již bylo vymyšleno.“

Dominikánské nakladatelství Krystal znamenalo v životě české církve reorientaci na francouzskou filozofickou a teologickou literaturu, ale také návrat k pramenům. Vycházejí zde překlady sv. Jana od Kříže, sv. Terezie z Avily, patristické literatury a také první moderní překlad *Teologické sumy* Tomáše Akvinského do slovanského jazyka. Dominikáni vydávají také časopis *Na hlubinu*, který formuje novou generaci věřících. Velkou láskou M. Habáně se stala novotomistická filozofie. To jej přivedlo k založení *Filosofické revue*, pro kterou získal i zahraniční spolupracovníky. Tato spolupráce umožnila v roce 1935 uspořádat v Praze i *Mezinárodní tomistický kongres*. Účastníky přijal prezident Beneš. Mezi nimi najdeme jména jako Przywara, Jolivet, Bošković a další.

Katolicismus první republiky se dokázal obnovit vnitřní silou a církev našla své místo ve společenském, kulturním a duchovním životě země. M. Habán patří k uznávaným osobnostem; není zcela běžné, aby řeholní kněz, katolický filozof a teolog vyjadřoval kladný postoj k politickému vedení státu. Ten vyrůstá z otevřenosti, s níž komunikuje s představiteli kulturního a veřejného života a se studenty. Ovšem této práci se stávají *Akademické týdny*, kde se se studenty setkávají a kde přednáší básníci Deml, Zahradnický, Bochořák, filozofové a znalci antické kultury, jako např. prof. Stiebitz, teoretik umění Pujman, ale i představitelé evangelické teologie - Heller aj.

Druhá světová válka toto sepětí prohloubila. Po generální kapitule v roce 1938 se jako nově jmenovaný provinciál vrací do okleštěné vlasti oklikou přes Maďarsko s požehnáním státního sekretáře kardinála Pacelliho. Spolu s představiteli kulturního a politického života, ke kterým se přidala česká aristokracie, podepisuje manifest *Věrná zůstane*. Intelektuální i apoštolská činnost je v protektorátu omezoována. Nedá mu spát osud totálně nasazené mládeže a studentů. Pomocí přátel a manželky vysokého německého důstojníka si obstarává falešné dokumenty a v přestrojení do elegantního civilu se vydává na cesty do Německa, Rakouska a Slezska, kde mu pomáhá vatislavský kardinál Bertram.

Po válce spěchá přes Frankfurt americkým vojenským letadlem do Říma, aby na žádost státního sekretariátu a magistra

Metoděj Habán nad zemí v srpnu roku 1945 (nalevo s brýlemi P. Silvestr Brato)

řádu Gilleta informoval papeže Pia XII. o církevní a politické situaci v Československu. Tehdejší velvyslanec ČSR ve Vatikánu kníže Schwarzenberg ho žádá, aby vysvětlil papeži, že Československo není komunistickou zemí. Po návratu odchází do Litoměřic na pozvání biskupa Webera (dominikánského terciáře), aby obnovil diecézní seminář a zahájil výuku teologie. V paměti studentů zůstává neobvyklý postoj nového rektora semináře, který přistupuje s důvěrou ke každému z nich a vyžaduje osobní zodpovědnost s neobvyklou mírou svobody a shovívavosti. Nebezpečí komunistické diktatury je stále zjevnější. Trojice Habán, Pavelka a Chudoba se vydává na misijní cestu po vlasti a varuje mladou generaci před nebezpečím totality. Iniciují vydání překladu knihy francouzského dominikána Ducatillona *Rudé plameny nad Evropou*.

Po únorovém puči 1948 putuje M. Habán za míře na plzeňské Bory. A. Pavelka opouští katedru a zachrání se ve zdravotnickém průmyslu a B. Chudoba nalezne útočiště ve Španělsku. V 50. letech byl otec Metoděj dvakrát vězněn. První amnestii mu vymohl F. Pujman, ředitel Národního divadla a manžel známé spisovatelky. Po druhé amnestii pracoval v civilním zaměstnání. V roce 1957 získal státní souhlas k duchovenské činnosti. Do roku 1975 působil v duchovní správě na poutním místě Chlum sv. Máří v západních Čechách. *Tady u něho mcházel duchovní útočiště, tady přáel z někdějšho společenství Akademických týdnů*. Zde ho navštěvují i šlechtické rodiny, jímž tak může alespoň formou přízdního pobytu oplácet pomoc, kterou mu poskytovaly v letech svobody. Chlum se stal i noviciátem a studijním domem, kam přijížděl tajní dominikánské novicové a klérici za svým magistrem a profesorem. Přijížděli i studenti, kteří doktora Habáně poznali v Machovcově seminárním kurzu na filozofické fakultě, či na filozofickém semináři v Praze v letech 1968-1971, který zajišťoval K. Večeřka. Po odnětí státního souhlasu žil M. Habán v Karlových Varech, v Praze a závěr svého života prožil v brněnském domku, který sloužil dominikánskému řádu v podzemí.

Náboženská a politická situace vedla otec Metoděje, aby vedle pedagogické činnosti rozvíjel především apoštolské studentské mládeže a inteligence. Velká část jeho prací koluje ve strojopisném či cyklostylovém samizdatu. Zůstávají časopisecké články, z knižních publikací připomeňme jeho *Psychologii a Eriku* a za hranicemi vydanou *Antropologii*. Vystihnout význam jeho práce není snadné. Byl filozof, teolog nebo psycholog? On sám by asi zdůraznil: „Jsem kněz a řeholník? Miluji filozofii, mám rád teologii, ale především mám rád člověka a chci ho přivést ke své životní lásce, k Bohu.“

Dominik Duka OP
biskup krilovhradecký

A pod zemí v normalizačních letech (bytová mše sv.)
Snímky archiv

ZRCADLO SNÁŠENLIVOSTI

Druhá polovina 18. století je etapou zlomu v historii Evropy. Začínají se psát dějiny novodobých národů. Na rysující se tendence ve společenském a ekonomickém vývoji musejí reagovat také jednotlivé státní správy řadou sociálně politických a organizačních reforem. V habsburské monarchii jsou tyto změny spojeny zejména s deseti letem vlády císaře Josefa II. Hned na samém jejím počátku, v průběhu podzimu 1781, jsou učiněny dva významné kroky, které předznamenají celou éru tzv. josefinismu. Spolu se známým patentem o zrušení nevolnictví je to patent o náboženské toleranci, jehož výsledné znění je datováno 20. října onoho roku.

Okolnostem, za nichž k vydání dokumentu došlo, i otázkám, spojeným s jeho realizací, věnovalo nakladatelství Mladá fronta ve své

edici Kolumbus nový svazek - práci Evy Melmukové s titulem Patent zvaný toleranční. Přestože jde o dílo populárně-vědecké, představuje nepřehlédnutelnou splátku na podstatný dluh naší historiografie, kde jsme samostatnou monografií na toto téma doposud postrádali. Kniha přitom není psána jen z úzkého aspektu dějin politických anebo církevních. Celý problém zasahuje do širších vývojových souvislostí. Podává nástin historie české reformace a protireformace. Poukazuje na to, že kořeny Josefových opatření sahají do dob vlády Marie Terezie, kdy začala být zmírňována tuhá rekatolizační opatření předchozích panovníků a neprovokující jinověci už prakticky nebyli pronásledováni. Je zřejmé, že Josefem vyhlášená náboženská tolerance, tedy strpění některých nekatolických konfesion (to úplnou svobodu vyznání nešlo) a odstranění diskriminace nekatolíků v občanském životě, nebyla jen pouhým odrazem osvíceneckých idejí, ale stála v plném souhlasu se zájmy státní politiky.

Autorka přitom upozorňuje, že v našich zemích žádná ze dvou povolených variant pro-

testantismu vlastně nebyla „ta pravá“ vzhledem k domácí husitské a bratrské tradici. To přirozeně komplikovalo uvádění patentu do praxe. Na cestě od císařských slov „k činům“ však ležela řada daleko většíh obtíží. Mnoha detailně probíranými příklady kniha dokazuje, jak nesnadno se jinověci domáhali svých práv. Jak byl patent vědomě zatajován, jak závažně složitá byla přihlašovací procedura a s jakými reakcemi úřadů se odstupující setkávali. Z léčení je zřejmé, že za postup, který bychom dnešní terminologií označili jako krajně neekumenický, nenesla odpovědnost katolická církev, nýbrž především státní byrokracie. Představy veřejnosti ovšem udělaly také své... To vše způsobilo, že celkový počet odstoupivších nebyl nijak vysoký a původní obavy z masového odlivu se ukázaly jako plané. Přednost katolického vyznání, tak jak o ní hovoří preambule patentu, zůstala zachována.

Práce Evy Melmukové logicky věnuje pozornost dopadu patentu do nekatolických řád. Ohlasu v katolických kruzích si všímá jen druhotně. Zato není ponechán stranou celkový obraz náboženské politiky Josefa II., tedy pro-

ces, v němž se církev měla stát nástrojem absolutistického centralismu. Z této koncepce vypluly všechny císařovy zásahy do chodu církevního života. Dnes je z nich nejčastěji jednostranně připomínáno jen osudné rušení klášteru. Méně si už uvědomujeme ostatní reformy, které podle názoru Evy Melmukové mnohdy pro církev znamenaly pomoc a podporu (např. zajištění platu a důchodu duchovenstvu a restrukturalizace duchovní správy v systému, který do jisté míry přetrvává dodnes).

K výkladu o vyhlášení a šíření tolerančního patentu se navíc přidružuje také obecnější etický problém. Nad stránkami knihy čtenáře napadají úvahy o snášenlivosti mezi lidmi vůbec. A není bez zajímavosti, že tohoto aspektu si byl vlastně vědom už sám Josef II., když dokumentu předdeslal dodnes aktuální přesvědčení „jednak o škodlivosti všeho nátlaku na svědomí a jednak o velikém užtku, kterýž z pravé křesťanské tolerance pochází“.

Jaroslav Someš
Eva MELMUKOVÁ: Patent zvaný toleranční. Mladá fronta, Praha 1999

